

Av Hege Elisabeth Losoa

Mathis Iversen (1883-1944) var skribent, småbruker, jeger og fisker fra Barsnes i Nesseby kommune (Øst-Finnmark). Han var nær venn av den første samiske storingsrepresentanten, Isak Saba (1875-1921), som kom fra det samme distriktet. Iversen ble myrdet av tyskerne under brannhøsten 1944, med dette forsvant sannheten om Samefolkets sang og andre viktige skrivearbeider.

I Barsneslia på sørsiden av Varangerfjorden hadde min mors familie et småbruk. De var til sammen 12 søsken (hvorav 10 vokste opp). Moren het Anna Charlotte (1890-1972), og faren Mathis Iversen som var familiens overhode. De levde av det Mathis til alle årstider høstet fra naturen, hentet i inntekter fra arbeid i vegvesenet, og det som småbruket kastet av seg. Han var dessuten en respektert mann i lokalsamfunnet, det verserer mange historier om hvordan han hjalp de vanskeligst stilte i samfunnet, blant annet med nødvendige skrivearbeider.

Min mor, Maila Aurora (f.1929), var yngste datter av ekteparet Iversen. Hun forteller om en trygg oppvekst, sammen med en far som ikke kan ha vært som andre fedre på den tiden. Mors søster, Marie, forteller det samme som mor i et radiointervju fra 1982: «Far var skribent og lukket seg ofte inne på et rom for å få skrive i fred. Når han vandret på fjellene og viddene, så forkortet han tiden med å synge, sangene lagde han selv. En gang satt han i ei steinur nedenfor huset vi bodde i. I den steinura hadde stamfaren til familien, Peadar Áddja, ligget begravd», forteller tante Marie. Denne gravplassen inspirerte ham til å skrive en lang ballade om Peadar Áddja. Han skrev mange sanger, og de fleste av dem var en hyllest til samene og naturen. Men dessverre gikk mye tapt under den 2. verdenskrig og tyskernes hysteriske tilbaketrekking høsten 1944.

Brutalt mord

Brannhøsten 1944 i Finnmark er et stykke historie som fremdeles lever her oppe. Mor var da 15 år gammel og lå i skjul sammen med familien sin i jordgammene på fjellet. Mange av søsknene hennes var allerede evakuert til andre deler av landet, mens resten av familien søkte

tilflukt i fjellene. Tyskerne herjet som gale i Finnmark, og det skulle ramme mors familie hardt.

Den 29. oktober 1944 kom Mathis Iversen gående hjemover, fra et ærend utenbygds fra. Nå skulle han opp til gammene, men først skulle han ta med seg noen planker. Men, Mathis Iversen hadde også jobbet i Vegvesenet, og i den anledning hadde han påtatt seg å skjule en bil i under en presenning i et viekratt på eiendommen, bilen tilhørte en av vegvesenets ingeniører. Dette var strengt forbudt, for alle kjøretøyer ble konfiskert av herrefolket. I det Mathis Iversen gikk fra eiendommen med plankene på skulderen, dukket plutselig tyskerne opp og de kalte ham tilbake, de hadde funnet bilen. Noen smågutter fikk øye på den spente situasjonen som plutselig var oppstått der nede hos naboen, de gjemte seg bak bergene for å følge med hva som skjedde. Da tyskerne begynte å rope samtidig som de dyttet Mathis Iversen frem og tilbake i mellom seg, ble de skremt og stakk av. De så ikke hva som skjedde, men de hørte skuddet.

Familien satt oppe i gammene og ventet og ventet, men han kom aldri tilbake.

Mors makabre funn

Om lag 14 dager senere kom familiene ned fra fjellet. Mor gikk ned til branntomta med en spade, hun håpet hun kunne finne noe som hadde unnsloppet flammene. Da hun sto lent mot spaden og så på de forkullede restene som hadde vært deres hjem, så fikk hun plutselig øye på noe. Det var noe som så ut som en hodeskalle. Hun ble redd og gikk derfra. De eldste brødrene ble med tilbake for å se nærmere på funnet som hadde skremt henne så voldsomt opp. De fant en bit av en strikkejakke også, mønsterstykket var et reinsdyr. En sånn jakke hadde deres far hatt. Utenfor branntomten fant de den blodige lua hans. Og de knuste brilleglassene. Lommeboka lå også der.

Restene ble sendt til obduksjon, og det viste seg at det var virkelig Mathis Iversen tyskerne hadde myrdet denne dagen, de hadde kastet liket inn i huset og tent på. Min mor hadde gjort et makabert funn den dagen da hun fant de forkullede restene av sin egen far.

Riktig forfatter?

De fleste av Mathis Iversens dikt og sanger ble borte denne brannhøsten, men noen av dem har familien klart å redde. Han var jo glad i å synge, og sang ofte sine egne sanger og ballader slik at folk husket dem. Familien skrev disse ned og dermed ble de ivaretatt.

En hushjelp hos familien, Marie Henriksen, tjenestegjorde her på 1920 tallet.

På 1980-tallet var mor på besøk hos hushjelpen Marie Henriksen. Mens hun satt der, ble Samefolkets Sang spilt på radioen. Mor nynnnet med, for melodien var vakker og velkjent. Hushjelpen Marie kunne hun huske hadde en fin sangstemme. Mor husket at hun pleide å synge sammen med farens hennes da hun arbeidet hos dem. Hushjelpen Marie hadde også fått lov til å lese tekstene han pleide å skrive i boken sin. Der sto blant annet Samefolkets Sang, som de ofte hadde sunget sammen. Det fjerde verset var riktignok blitt omskrevet i ettertid, men Marie husket det opprinnelige verset. Marie fortalte til mor at Mathis hadde vært en god venn av Isak Saba. De var tur- og jaktkamerater, og Mathis deltok i valgkampen for å få Saba inn på Stortinget. Hushjelpen Marie mente at Mathis må ha gitt Samefolkets Sang, for at den skulle brukes valgkampen for på den måten å få gehør hos det samiske folk. Saba var nemlig noe omstridt i sin tid. Men han ble valgt inn, og Samefolkets Sang ble gjort til samenes nasjonalsang. Marie Henriksen var derimot usikker på om Isak Saba hadde vært med på å lage melodi til teksten.

Alt ble borte

I ettertid ble det lett etter beviser for at Mathis Iversen var den opprinnelige forfatteren til Samefolkets sang. Men siden hans skrifter ble borte etter det tragiske drapet og brannen, så har det blitt vanskelig. Det eneste vi har er noen få tekster som muligens kan sammenlignes med Samefolkets Sang. Isak Saba skrev noen små, lyrisk tekster, men det finnes ingenting der som kan sammenlignes med Samefolkets Sang. Det er nok likevel ikke bevis nok mot at Saba faktisk ikke skrev teksten. Min mor husker også godt at denne sangen ble sunget hjemme, og da sannheten gikk opp for henne ble tapet av faren ekstra sårt. Han hadde skapt noe han kunne blitt hedret og respektert for, men en annen hadde fått den æren. Mathis Iversen er glemt av alle. □ Fremdeles er det bittert å høre fars sang på radioen, sangen som Saba fikk æren for å ha skrevet, sier hun vemodig.

(Kilder; Randi Irene Losoa, Arne Store, frilansejournalister).

